

**ДУБРОВІНА Н. А.**

*кандидат економічних наук*

**ДУБРОВІНА В. А.**

**Харків**

**С**истема фінансування вищої освіти в Україні потребує реформування з метою підвищення конкурентоздатності вищих навчальних закладів і забезпечення стандартів якості вищої освіти у відповідності до європейських стандартів. Сучасна система фінансування вищої освіти в Україні не є гнучкою та не відповідає у достатній мірі засадам формування єдино-

го європейського освітнього простору, визначеного в нормативних документах та програмах ЄС й принципах Болонського процесу. В українській системі вищої освіти спостерігається, з одного боку, надмірна кількість вищих учбових закладів, особливо недержавних, а з іншого боку, недостатність їх фінансування для забезпечення високої якості навчального процесу. У державних вищих навчальних закладах система фінансування в основному базується на бюрократичних засадах, де основною метою є виконання показників діяльності ВНЗ згідно з планами та бюджетними фінансовими нормативами. Кошти, зароблені вищими навчальними закладами, не використовуються в достатній мірі для власного розвитку закладів вищої освіти, зокрема на створення міцної дослідницької бази та плідної співпраці з інституціями реального сек-

УДК 338.24, 378.31

## ФІНАНСУВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПОЛЬЩІ

Публічні видатки на вищу освіту у Польщі за період 2000 – 2009 рр.

Рік	Видатки, млн зл.		Частка публічних видатків у ВВП, %
	з бюджету держави	з бюджету територ. самоврядування	
2000	5326,7	20,4	0,72
2001	6370,7	32,6	0,82
2002	6829,6	38,6	0,85
2003	7049,2	28,2	0,84
2004	8822,3	31,9	0,96
2005	9676,5	76,8	0,99
2006	9888,7	122,0	0,94
2007	10701,4	143,5	0,93
2008	11091,0	100,0	0,88
2009	11654,5	197,0	0,88

Як видно з даних табл. 1, у 2000 р. видатки з бюджету держави склали 5326,7 млн зл., а у 2009 р. вони зросли більш, ніж у два рази та склали 11654,5 млн зл. Видатки з бюджету територіального самоврядування у 2000 р. склали 20,4 млн зл., а у 2009 р. зросли більш ніж у дев'ять разів та становили 197 млн зл. Взагалі, частка публічних видатків на вищу освіту у Польщі зростає з 0,72% від ВВП у 2000 р. до 0,88% від ВВП у 2009 р. Це демонструє позитивну тенденцію, проте, у порівнянні з високорозвинутими європейськими країнами обсяги фінансування вищої освіти недостатні. У високорозвинутих країнах Європи часта фінансування вищої освіти становить більш, ніж 1,3 – 1,5% від ВВП.

Основним фактором якісного розвитку системи вищої освіти є необхідні інвестиції. У Польщі інвестиційні видатки всіх закладів вищої освіти становили у 2000 р. 1575,8 млн зл., з них 1317,1 млн зл. (приблизно 90%) склали інвестиції в державних вищих навчальних закладах (табл. 2) [9]. У 2009 р. інвестиційні видатки на вищу освіту зросли більш ніж на 66% та становили 2624,3 млн зл. Нибільш динамічно зростали інвестиційні видатки в публічних вищих навчальних закладах, темп приросту цього показника за період 2000 – 2009 рр. становив 72%. У недержавних (приватних) вищих навчальних закладах інвестиційні видатки зростали значно повільніше, темп приросту за період 2000 – 2009 рр. становив 35%.

У табл. 3 [9] приведено основні фінансові показники вищих навчальних закладів Польщі за 2009 р. Сукупні доходи всіх ВНЗ становили 19613516,8 тис. зл., а сукупні витрати – 17764080,0 тис. зл. З урахуванням сальдо надзвичайних прибутків і збитків загальний фінансовий результат вищих навчальних закладів становив 849913,6 тис. зл. Чистий фінансовий результат, який розраховується як різниця між загальним фінансовим результатом та обсягом податків і різних сплат, становив 846195,5 тис. зл.

тора. Низька заробітна плата викладачів в українських ВНЗ та допоміжного персоналу не сприяє мотивації для їх ефективної праці в системі вищої освіти та призводить до відтоку талановитих і досвідчених фахівців до бізнес-структур або за кордон. У більшості приватних вищих навчальних закладах спостерігаються подібні проблеми: недостатність матеріально-технічної бази для забезпечення якісного навчального процесу, низька мотивація праці викладачів, брак необхідних фінансових ресурсів для власного розвитку. Усе це є важливими загрозами для системи вищої освіти в Україні і складовою ризиків щодо забезпечення конкурентоздатних людських ресурсів для ринку праці в країні та за кордоном.

У зв'язку з актуальністю реформування фінансування системи вищої освіти в Україні доцільно розглянути особливості фінансування вищої освіти в Польщі. У Польщі система фінансування вищої освіти є більш гнучкою, базується на засадах використання різних фінансових джерел та забезпечення достатньої фінансової автономії як недержавних (непублічних), так і державних (публічних) вищих навчальних закладів. Польща більшою мірою реалізує англосаксонський підхід до фінансування вищої освіти, проте, слід визначити, що в Польщі існують й соціальні стипендії та мотиваційні стипендії для успішних й талановитих студентів. Крім того, є, хоч і не дуже велика, фінансова підтримка вищих навчальних закладів, як державних, так і недержавних, з боку місцевих бюджетів (бюджетів гмін) та інших публічних фондів.

Проблеми фінансування вищої в Україні і за кордоном представлені в публікаціях українських та зарубіжних вчених, таких як: Бескид Й., Боголіб Т., Беньова Є., Буковинський В., Зінченко В., Остудімова В. та ін. [1, 2, 8, 3, 5, 6]. В останні роки увагу українських вчених було скеровано на вивчення зарубіжного досвіду фінансування систем вищої освіти, зокрема у високорозвинутих країнах світу, таких як: США, Великобританія, Німеччина, Франція, Швеція [2, 6]. Проте, досвід фінансування системи вищої освіти у країнах Східної та Центральної Європи вивчався недостатньо [7]. Крім того, у багатьох публікаціях вітчизняних вчених проводиться лише якісний аналіз системи фінансування ВНЗ за кордоном і майже не наводяться кількісні показники, необхідні для більш ретельного вивчення тенденцій та аналізу структури доходів й витрат системи вищої освіти у окремих країнах. У зв'язку з цим необхідно провести аналіз основних показників систем фінансування вищої освіти у різних країнах, зокрема в країнах Східної та Центральної Європи, які більш близькі до України за характером соціально-економічних явищ та станом населення.

Метою статті є проведення аналізу основних показників фінансування вищих навчальних закладів різних типів в Польщі та дослідження джерел формування їх доходів.

На основі даних звітів Головного Управління Статистики (ГУС) Польщі щодо стану вищих навчальних закладів та їх фінансування проведемо аналіз особливостей фінансування вищої освіти у Польщі [9].

У табл. 1 представлено структуру публічних видатків на вищу освіту у Польщі за період 2000 – 2009 рр. [9].

## Інвестиційні видатки на вищу освіту в Польщі в 2000 – 2009 рр., млн зл.

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Усього	1575,8	1690,6	1541,4	1478,9	1785,8	1958,7	2036,0	2246,9	2394,8	2624,3
Публічні ВНЗ	1317,1	1357,9	1265,5	1142,5	1452,2	1690,7	1823,8	2008,2	2065,0	2275,5
Непублічні ВНЗ	258,7	322,7	275,9	336,4	333,6	268,0	212,2	238,7	329,8	348,8

Таблиця 3

## Основні фінансові показники вищих навчальних закладів Польщі у 2009 р., тис. зл.

Тип ВНЗ	Сукупні доходи	Сукупні витрати	Сальдо надзвичайних прибутків і збитків	Загальний фінансовий результат	Податки та інші сплати	Чистий фінансовий результат
Усього	19613516,8	17764080,0	476,8	849913,6	3718,1	846195,5
Публічні ВНЗ, у т. ч.	15557163,6	14970631,3	686,9	587219,2	1146,4	586072,8
Університети	5487684,8	5314035,5	293,9	173943,2	392,9	173550,3
Вищі технічні школи та університети	4080796,6	389061,0	0	184735,6	162,4	184573,2
Сільськогосподарські академії	1040568,6	1002025,7	253,0	38795,9	106,5	38689,4
Вищі економічні школи (академії)	664332,9	658374,4	0	5958,5	87,0	5871,5
Вищі педагогічні школи	478365,5	466377,5	0	11988,0	14,9	11973,1
Медичні академії	168539,7	1625884,4	115,6	59628,8	88,4	59540,4
Академії фізичної культури	302270,8	292381,8	-34,3	9854,7	95,2	9759,5
Вищі школи (академії) мистецтва	460121,9	445796,4	50,9	14376,4	60,0	14316,4
Інші вищі школи	615074,6	550273,6	7,8	64808,8	67,9	64740,9
Інші ВНЗ	742550,3	719421,0	0	23129,3	71,2	23058,1
Непублічні ВНЗ, у т. ч.	3056353,2	2793448,7	-210,1	262694,4	2571,7	260122,7
Вищі економічні школи	1239495,5	1132488,4	-206,5	106800,6	823,7	105976,9
Інші вищі школи	1340141,8	1199178,4	-3,2	140960,2	1715,0	139245,2

Сукупні доходи державних (публічних) вищих навчальних закладів у 2009 р. становили 15557163,6 тис. зл., а їх сукупні витрати – 14970631,3 тис. зл. Сальдо надзвичайних прибутків і збитків публічних вищих навчальних закладів було позитивне у 2009 р. і складало 686,9 тис. зл. Загальний фінансовий результат публічних вищих навчальних закладів становив 587219,2 тис. зл., а чистий фінансовий результат склав 586072,8 тис. зл.

Серед публічних вищих навчальних закладів найбільші сукупні доходи були отримані в університетах (5487684,8 тис. зл.). На другому місці по величині сукупних доходів знаходилися державні (публічні) вищі технічні школи або академії, їх сукупні доходи становили 4080796,6 тис. зл. На третьому місці за величиною цього показника знаходилися сільськогосподарські академії, де сукупні доходи склали 1040568,6 тис. зл.

У 2009 р. чистий фінансовий результат державних університетів в Польщі склав 173550,3 тис. зл., чистий фінансовий результат вищих технічних шкіл (академії) становив 184573,2 тис. зл., а у сільськогосподарських академіях – 38689,4 тис. зл. Відносно низький чистий фінансовий результат серед державних (публічних) ви-

щих навчальних закладів спостерігався у вищих економічних школах (академіях), де цей показник дорівнював 5871,5 тис. зл. Найменші значення чистого фінансового результату серед державних вищих навчальних закладів спостерігалися серед вищих педагогічних шкіл та академії фізичної культури, де ці показники становили 11973,1 тис. зл. та 9759,5 тис. зл. відповідно.

У недержавних (непублічних) вищих навчальних закладах сукупні доходи склали 3056353,2 тис. зл., а сукупні видатки – 2793448,7 тис. зл. У недержавних вищих навчальних закладах, зокрема вищих економічних школах, спостерігалися надзвичайні збитки, що вплинуло на показник сальдо надзвичайних прибутків і збитків. Загальний фінансовий результат недержавних (непублічних) вищих навчальних закладів становив у 2009 р. 262694,4 тис. зл., а чистий фінансовий результат склав 260122,7 тис. зл.

Аналіз структури доходів від поточної (операційної) діяльності показує, що 70% і більше відсотків у структурі цього показника приходиться на доходи від навчальної (дидактичної) діяльності. У таких вищих навчальних закладах, як вищі педагогічні школи (акаде-

мії), вищі економічні школи (академії), академії фізичної культури та мистецтва більш 90% в структурі доходів поточної (операційної) діяльності займають доходи від навчальної (дидактичної) діяльності. Досить велику частку в структурі доходів від поточної (операційної) діяльності для окремих ВНЗ (університети, вищі технічні школи, сільськогосподарські та медичні академії) займають доходи від дослідницької діяльності, частка яких становить від 12 до 26%.

**Д**оходи від навчальної (дидактичної) діяльності вищих навчальних закладів Польщі формуються з бюджетних дотацій, фінансових ресурсів з бюджетів гмін або інших публічних фондів, оплати за навчання та інших джерел.

Дотації з бюджету для державних (публічних) вищих навчальних закладів склали 9175057,7 тис. зл., або 74% від доходів від навчальної (дидактичної) діяльності. Для недержавних (непублічних) ВНЗ також призначалася дотація з бюджету, яка складала 181337,9 тис. зл., або 0,6% в структурі їх доходів від навчальної (дидактичної) діяльності. Фінансові ресурси з бюджету гмін та інших публічних фондів склали для державних ВНЗ 313283,3 тис. зл., а для недержавних – 6208,1 тис. зл. Ця стаття доходів є незначною в структурі доходів від навчальної (дидактичної) діяльності і складає 0,3% для державних ВНЗ і 0,2% для недержавних ВНЗ.

Доходи від оплати за навчання для публічних (державних) ВНЗ складають 2172133,9 тис. зл., або 17,5% від всіх доходів від навчальної (дидактичної) діяльності. Для недержавних ВНЗ цей показник є основним в структурі їх доходів від навчальної діяльності і складає 2462067,2 тис. зл., або 95,7%.

Доходи від дослідницької діяльності представлені фондами на фінансування статутної діяльності і фондами для реалізації дослідницьких проектів, а також грантами, які були отримані від різних фондів та організацій. У 2009 р. фонди на фінансування статутної діяльності державних ВНЗ склали 893396,6 тис. зл. або 39,2% від загальних доходів від дослідницької діяльності.

У 2009 р. фонди на фінансування статутної діяльності у недержавних ВНЗ склали 7668,1 тис. зл. або 14,3% від загальних доходів від дослідницької діяльності.

Фонди для реалізації дослідницької діяльності у державних вищих навчальних закладах склали 421505,3 тис. зл., або 18,5% від загальних доходів від дослідницької діяльності. Для недержавних вищих навчальних закладів фонди для реалізації дослідницької діяльності склали 14549,8 тис. зл., або 27,2% від загальних доходів від дослідницької діяльності.

Фонди для реалізації дослідницьких проектів представлені такими складовими: фонди для реалізації проектів розвитку, фонди для реалізації цільових проектів, фонди для реалізації співпраці з заграничними партнерами, фінансові засоби від продажу науково-дослідницьких послуг та праць, фінансові засоби на реалізацію окремих проектів, визначених Міністерством освіти.

У даній статті проведено аналіз структури доходів системи вищої освіти у Польщі, проте більш ретельне

порівняння структури доходів й витрат для різних типів ВНЗ приведено в іншій публікації авторів Дубровіної В. А., Беньової Є. та Неубаєрової Є. [4].

## ВИСНОВКИ

Проведений аналіз фінансування системи вищої освіти в Польщі доводить, що для України, враховуючи масштаби країни, соціально-економічний стан і специфіку діяльності ВНЗ, найбільш придатним буде польський досвід. Впровадження багатоканальної системи фінансування вищих навчальних закладів й надання більшої управлінської та фінансової автономії буде сприяти конкурентоспроможності ВНЗ в Україні, підвищенню мотивації праці викладачів, більш відповідальному відношенню до вибору професії й форми навчання з боку студентів. ■

## ЛІТЕРАТУРА

1. **Бескид Й.** Фінансовий механізм вищої школи в умовах ринку / Й. Бескид // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 103 – 106.
2. **Боголіб Т. М.** Фінансування освіти за кордоном / Т. М. Боголіб // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 132 – 139.
3. **Буковинський В. С.** Шляхи удосконалення планування витрат на освіту / В. С. Буковинський // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 384 – 388.
4. **Дубровіна В. А.** Формування структури доходів і витрат вищих навчальних закладів Польщі і Словаччини / В. А. Дубровіна, Є. Беньова, Є. Неубаєрова // Інноваційні моделі розвитку фінансової, економіко-виробничої, освітньої і соціально-гуманітарної сфер державності : Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків, ХІБМ, 2011. – С. 280 – 282.
5. **Зінченко В. О.** Джерела фінансового забезпечення вищих навчальних закладів / В. О. Зінченко // Економіка і регіон. – ПолтНТУ. – 2009. – № 1(20). – С. 39 – 42.
6. **Остудімова В. А.** Зарубіжний досвід фінансового забезпечення вищої освіти / В. А. Остудімова // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. – 2009. – № 4. – С. 301 – 306.
7. **Цалько Ю.** Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти у державах Східної та Центральної Європи / Ю. Цалько // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – Серія «Економіка», вип. 127. – 2011. – С. 64 – 67.
8. **Beňová E.** *Financie Verejnoprospěšných subjektov* / Beňová E. – Bratislava. 2005.
9. *Higher Education Institutions and their Finance in 2009 / Statistical Information and Elaborations.* – Warsaw, 2010. – 364 p.